

KOMMUNIKATIV MASHQLAR ORQALI O'QUVCHILARDA PRAGMATIK KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH

Olloqova O'g'iljon Mamanazarovna

Buxoro davlat universiteti

boshlang'ich ta'lim kafedrası o'qituvchisi

e-mail: o.m.olloqova@buxdu.uz

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8394291>

Annotatsiya: maqolada kommunikativ kompetensiyaning nazariy asoslari tahlil qilinib, chet el olimlarning pedagogik qarashlari bayon qilingan. Kommunikativ, lingvistik va pragmatik kompetensiyaning o'zaro bog'liqligi ilmiy jihatdan asoslangan. Bundan tashqari, o'quvchilarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirishga xizmat qiluvchi kommunikativ mashqlar va ularning ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so'zlar: til ta'limi, kompetensiya, kompetentlik, kommunikativ kompetensiya, pragmatik kompetensiya, lingvistik kompetensiya, o'qish, gapirish, yozish, tinglash, kommunikativ mashqlar.

Ijtimoiy va iqtisodiy hayot, fan va texnikaning ilgarilab ketishi natijasida deyarli barcha mamlakatda bolalar turli xil gadjetlar va internet ta'sirida ulg'aymoqdalar. Bu bir tomondan ularning aqliy rivojlanishi, tafakkurining o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ikkinchi tomondan esa ularni atrofdagilar, tengdoshlari bilan muloqot jarayoniga ko'rinmas to'siq qo'yadi. Negaki, hozirda muloqotning yangi ko'rinishi "onlayn muloqot" vujudga kelgan. "Onlayn muloqot"da esa turli xil tasvir va simvollardan keng foydalanishi natijasida jonli muloqotda muhim ahamiyatga ega bo'lgan hissiyot, mimika, pantomimika, ta'sirchanlik kabilar yuzaga chiqmaydi. Natijada esa bolalarda muloqotchanlik ko'nikmasi juda sekin rivojlanishiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun ham bolalarni erkin va kreativ fikrlaydigan, atrofdagilar bilan qiynalmay muloqot qila oladigan, o'z ona tilini sevadigan, o'zligini anglaydigan, ma'naviy yetuk, o'tkir zehn egalari qilib tarbiyalash juda muhim. Ko'zlangan maqsadga erishish uchun milliy o'zligimiz timsoli, ma'naviyatimiz asosi bo'lgan ona tilimizga bo'lgan e'tiborni yanada kuchaytirish, uni rivojlantirish, boyitish uchun aniq vazifalarni belgilab olish olish lozim.

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida "Ona tili" fanini o'qitishning asosiy vazifasi: ona tili ta'limi oldiga qo'yilgan ijtimoiy buyurtma o'quvchi shaxsini fikrlashga, o'zgalar fikrini anglashga va shu fikr mahsulini og'zaki hamda yozma shaklda savodli bayon qila olishga, ya'ni kommunikativ savodxonlikni rivojlantirishga o'rgatishdan iborat [1].

Boshlang'ich sinflarda o'quv predmeti sifatida ona tili fanining kiritilishi esa o'quvchilarda kommunikativ kompetesiyani shakllantirishda yanada keng imkoniyat yaratdi.

Kommunikativ kompetensiya – ijtimoiy vaziyatlarda ona tilida hamda birorta xorijiy tilda o'zaro muloqotga kirisha olishni, muloqotda muomala madaniyatiga amal qilishni, ijtimoiy moslashuvchanlikni, hamkorlikda jamoada samarali ishlay olish layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi [4].

Bugungi kunga qadar “kommunikativ kompetesiya” tushunchasiga bir qanqa chet el va mahalliy pedagoglar tomonidan turlicha ta'riflar berilgan. Pus pedagogigi S.A.Gilmanova o'zining ilmiy faoliyatida nolingvistik fakulteti talabalarining chet tilidan kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik shartlarini tahlil qilgan va ko'plab ta'riflarni keltirgan [5].

Pedagogika fanlari nomzodi E.I.Litnevskaya “kommunikativ kompetensiya” atamasiga “nutq faoliyatining barcha turlarini hamda og'zaki va yozma nutq madaniyati elementlarini, ma'lum bir yosh uchun hayotiy ahamiyatga ega bo'lgan muloqot sohalari va vaziyatlarida tildan foydalanishning asosiy ko'nikmalari va malakalarini egallash” deb ta'rif beradi [5].

M.R.Lvovning ta'kidlashicha, “Kommunikativ kompetensiya – til (ona tili va ona tili bo'lmagan), uning fonetik xususiyatlari, leksik va grammatik birliklari, stilistikasi, nutq madaniyati, ushbu til vositalariga ega bo'lish va nutq faoliyati turlarini – nutqni bilishni bildiruvchi tushunchadir. U kommunikativ kompetensiyaga tabiiy nutq faoliyati natijasida va maxsus tayyorgarlik natijasida erishiladi – deb ta'kidlaydi [5].

Bizning fikrimizcha esa, kommunikativ kompetesiya – bu o'quvchilarning o'zgalar nutqini tushunishi, o'zining og'zaki va yozma, ichki va tashqi nutqiga ega bo'lishi, nutq vaziyatiga mos bo'lgan fikrlarni ayta olishi, turli xil nutqiy vaziyatlardan chiqib keta olish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmaga ega bo'lishi.

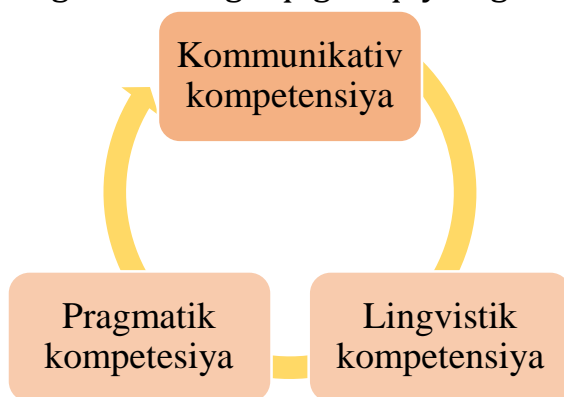
Kommunikativ kompetensiya nafaqat chet tillarini, balki ona tilini o'rganish jarayonidagi eng muhim vazifalardan biridir. Fikrimiz dalili sifatida shuni aytishimiz mumkinki, “Maktabgacha, umumiy o'rta, o'rta maxsus, professional va oliy ta'lim tizimlarida ona tili fanining uzviylikini ta'minlash konsepsiyasi”da ona tili fani orqali o'quvchi shaxsida fikrlashga, o'zgalar fikrini anglashga, o'z fikrini og'zaki hamda yozma shaklda nutq sharoitiga mos ravishda to'g'ri va ravon bayon qila olishga qaratilgan nutqiy (kommunikativ) kompetensiya rivojlantirilishi ta'kidlangan.

Bundan tashqari, boshlang'ich sinf o'quvchilarini fikrlashga, o'zgalar fikrini tushunishga, anglaganlarini tizimli ravishda og'zaki hamda yozma shaklda qayta bayon qila olishga, boshqalarga aniq qilib yetkazib bera olishga o'rgatish, ya'ni ularda kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish, mantiqiy, tanqidiy, kreativ va tizimli fikrlash, mustaqil qaror qabul qila olish, o'quvchilarning o'z intellektual qobiliyatlarini namoyon eta olishilari va ma'naviy jihatdan yetuk shaxs sifatida o'sib ulg'ayishlari uchun zarur shart-sharoit yaratish ona tili fanini yanada rivojlantirish maqsadlaridan biri hisoblanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish ona tili va boshqa fanlardan nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalarni egallashlariga yordam beradi. Chunki o'quvchilar muloqot qilish natijasida dunyoni yanada kengroq anglab boradilar. Bu esa ularning ta'limning keying bosqichlarida ham bilimlarni puxta egallashga yordam beradi. Shuning uchun ham boshlang'ich sinf o'qituvchisi kommunikativ kompetensiyaning mazmun-mohiyatini chuqur anglashi, o'quvchilarda muloqotchanlik ko'nikmalarni shakllanitirishning usullarini bilishi lozim.

O'quvchilarda kommunikativlik kompetensiyasini shakllanitirishning yana bir muhim xususiyati shundaki, Milliy o'quv dasturiga ko'ra ona tilidan o'quvchilarda fanga oid lingvistik kompetnsiyalarni tarkib toptirish lozimligi belgilangan. Lingvistik kompetensiya esa kommunikativ kompetensiyaning asosiy tarkibiy qismidir. Shunday ekan, o'quvchilarning lingvistik malakalarini rivojlantirish kommunikativ kompetensiyaning shakllanishi bilan birgalikda amalga oshiriladi. Lingvistik kompetenlikka ega bo'lgan o'quvchi pragmatik kompetensiyaga, ya'ni turli xil nutq vaziyatlaridan chiqib keta olish qobiliyatiga ega bo'ladi. Bundan ko'rinib turibdiki, har uchala kompetensiya bir biri bilan bog'liq. Ularning o'zaro bog'liqligini quyidagi chizmada ko'rish mumkin:

1-chizma. Kommunikativ, lingvistik va pragmatik kompetensiyaning o'zaro bog'liqligi

Kommunikativ kompetensiyaning zarur darajasi o'qitish bosqichi va maqsadi bilan belgilanadi. O'quvchilarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda ta'limning har bir bosqichida alohida e'tibor beriladi. O'quvchilarning yoshi ulg'aygan sari ularning kompetentligiga qo'yilgan talab ham ortib boraveradi. Bundan tashqari dars jarayonidagi tillararo integratsiya kommunikativ kompetensiyani, ya'ni ijtimoiy vaziyatlarda ona tilida hamda xorijiy tilda muloqotga kirisha olish layoqatini yanada rivojlantiradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda bir qancha muammolar mavjud bo'lib, ularni hal qilmay turib natijaga erishish qiyin. Ular quyidagilar:

- o'quvchilardagi qo'rquv hissi. Qo'rquv hissi o'quvchilarning o'z imkoniyatlarini ko'rsatishga halaqit beradi. Ichki qo'rquvga ega bo'lgan o'quvchilarni doimo "xato qilib qo'ysamchi?", "mening fikrim xato bo'lsachi?" kabi savollar qiynaydi.

- o'quvchining tortinchoqligi. Odatda, tortinchoq o'quvchilar muloqot jarayonida juda passiv bo'ladilar. Ularda tortinchoqlik bolalikda paydo bo'ladi. Agar bunday o'quvchilarda muloqotchanlik ko'nikmasi to'g'ri shakllantirilmasa, ularda tortinchoqlik uzoq muddat saqlanib qolishi mumkin.

- o'quvchining darsdagi nafaolligi;
- o'quvchilarning o'z shevasida gapirishi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish ulani o'qish, yozish, gapirish va tinglashga o'rgatish orqali amalga oshiriladi. Savod o'rgatish davridan boshlab to'rtala yo'nalish ham parallel ravishda olib boriladi. Bu turli xil mashqlar bilan tizimli ravishda ishlash orqali amalga oshiriladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida muloqotchanlikni shakllantirishda kommunikativ mashqlar yetakchilik qiladi.

Kommunikativ mashqlar nutq malakalarini shakllantirish va til bo'yicha amaliy bilimlarning eng yuqori darajasini ta'minlaydigan ijodiy mashq turi. [2, 103].

Og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini rivojlantirish uchun foydali bo'lgan yagona mashqlar kommunikativ mashqlar va xususan, ijodiy xarakterdagi kommunikativ mashqlardir [7]. Kommunikativ mashqlar ba'zi talablarga javob berishi kerak.

- mashqlar aniq nutq vaziyatini, tabiatda sodir bo'layotgan jarayonlarni ifodalashi kerak;

- b) mashq sharti tushunarli, topshiriq aniq bo'lishi kerak;

- mashqlar o'quvchilarni tezda charchatmasligi va davomiyligi 3-5

daqiqadan oshmasligi kerak.

Kommunikativ mashqlarni bir nechta turlarga bo'lish mumkin:

1. Og'zaki nutqni rivojlantirishga qaratilgan kommunikativ mashqlar (matnni qayta so'zlab berish, matn yoki video ketma-ketlikni qayta aytib berish, aytilayotgan vaziyatga nisbatan fikr bildirish, matnni davom ettirish va boshqalar).

2. Yozma nutqni rivojlantirishga qaratilgan kommunikativ mashqlar (berilgan tayanch so'zlar asosida matn tuzish, rasmlar asosida matn tuzish, aralash berilgan gaplardan matn tuzish va boshqalar).

3. O'quvchilarga beriladigan mustaqil topshiriqlar (alohida so'z va so'z brikmalarini to'g'ri talaffuz qilish va o'qish, matnning ayrim qismlarini o'qishnimashq qilish, tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish mashqlari va boshqalar).

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, til ta'limi jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish eng muhim vazifalardan biridir. Bunda ona tili darslari "muloqot darslarga" aylanmog'i lozim. Buning uchun esa har bir darsning eng katta qismi kommunikativ mashqlarga ajratilishi kerak. Kommunikativ mashqlar qanchalik xilma-xil va mazmunli, aniq maqsadga yo'naltirilgan bo'lsa, o'quvchilar shunchalik muloqotchanligi ortadi.

Adabiyotlar:

1. Ona tili fani bo'yicha O'zbekiston Respublikasi uzluksiz ta'lim Milliy o'quv dasturlari. –Toshkent, 2021. -252 bet.
2. Азимомова Е.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). –М.: Издательство ИКАР, 2009. – 448 с.
3. Баимова О.А. Формирование коммуникативной компетенции обучающихся на уроках иностранного языка// Выпускная квалификационная работа. –Екатеринбург, 2018. 101 с.
4. Eraliyeva D.O. Ta'limda til kompetentligini shakllantirish rivojlantirish. Magistrlik dissertatsiyasi. – Namangan: 2019. -97 b.
5. Гильманова С.А. Педагогические условия развития иноязычной коммуникативной компетенции студентов неязыковых факультетов. Диссертация на соискание академической степени магистра. –Челябинск, 2019. 147 с.
6. Пыркова Т.А. Формирование лингвистической компетенции студентов неязыкового вуза средствами театрализации. Диссертация на

соискание ученой степени кандидата педагогических наук. –Екатеринбург, 2018. -166 с.

7. Юсупов А. Устные коммуникативные упражнения с использованием современных технологий в изучении иностранных языков. //O'zbekistonda xorijiy tillar ilmiy metodik elektron jurnal. №2/2017.

8. Оллоқова, Ў. М. (2022). ФОРМИРОВАНИЕ МОРФОЛОГИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ У СТУДЕНТОВ ЧЕРЕЗ ОБУЧЕНИЕ ГРУППАМ СЛОВ НА РОДИНОМ ЯЗЫКЕ И НА УРОКАХ ЧТЕНИЯ. PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS, 2(18), 91-95.

9. Olloqova O'g'iljon, M. (2022). Development of Students' Pragmatic Competence through Phonetic Knowledge. International Journal of Trend in Scientific Research and Development, 6(6), 1541-1545.

10. Mamanazarova, O. O. (2022). ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA NIKOYANI TAHLIL QILISH ORQALI O'QUVCHILAR NUTQINI O'STIRISH. Scientific Impulse, 1(5), 694-699.

11. Olloqova, O. (2022). ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING LINGVISTIK KOMPETENSIYALARINI TAKOMILLASHTIRISHDA TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING AHAMIYATI. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. Uz), 22, 22.

12. Mamanazarovna, O. O. (2022). O'QUV JARAYONIGA INTENSIV TA'LIM TEXNOLOGIYALARINI JORIY QILISHNING AHAMIYATI. THEORY AND ANALYTICAL ASPECTS OF RECENT RESEARCH, 1(9), 67-70.

13. Olloqova, O. (2022). УЧАЩИЕСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ НА УРОКАХ РОДНОГО ЯЗЫКА ОРГАНИЗАЦИЯ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. Uz), 8(8).

14. Bahodirovna, B. N. (2022). BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUVCHILARNING MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL ETISH. Scientific Impulse, 1(5), 660-664.

15. Jobir o'g'li, Y. M., & Roziyabonu, S. (2022). 1-SINF MATEMATIKA DARSLARIDA GEOMETRIK MATERIALLARNI O'RGATISH. THEORY AND ANALYTICAL ASPECTS OF RECENT RESEARCH, 1(9), 132-137.

16. Jobir o'g'li, Y. M., & Maftuna, S. (2022). BOSHLANG 'ICH SINFLARDA TA'LIM MAZMUNINING TAVSIFI. THEORY AND ANALYTICAL ASPECTS OF RECENT RESEARCH, 1(9), 144-147.

17. YARASHOV, M. (2022). Characteristics of International Integration of Sciences in Primary Schools. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 23(23).

18. Ярашов, М. Д., & Хамдамова, Х. (2022). МЕТОДИКА РАБОТЫ НАД РЕЧЬЮ УЧАЩИХСЯ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ. THEORY AND ANALYTICAL ASPECTS OF RECENT RESEARCH, 1(9), 138-143.
19. Yunus, Y. S., & Bahrilloeyevna, B. F. (2022). BOSHLANG'ICH SINFLARDA ULUSH VA KASR TUSHUNCHASI. Scientific Impulse, 1(5), 767-773.
20. Yunus, Y. S. (2022). MODERN APPROACH TO TEACHING ELEMENTS OF ALGEBRA IN PRIMARY CLASS MATHEMATICS LESSONS. Scientific Impulse, 1(5), 774-780.
21. Yusufzoda, S. (2023). ALIFBE DAVRIDA YOZUV TEXNIKASINI O'RGATISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 27(27).
22. Yunus, Y. S., & Hikmatovna, N. M. (2022). WAYS OF EFFECTIVE USE OF EDUCATIONAL METHODS AND TOOLS. THEORY AND ANALYTICAL ASPECTS OF RECENT RESEARCH, 1(9), 148-152.

